

10.Sınıf 4.Tema

Nesillerin Mirası

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı Dönemi (?-XI. yy.)

Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce oluşturdukları edebiyattır. Bu dönem edebiyatı dil, anlatım, duyuş ve zevk itibarıyla millî özellikler gösterir. Sözlü ve yazılı olarak iki döneme ayrılır.

a) Sözlü Edebiyat Dönemi

Bilinmeyen dönemlerden VIII. yüzyıla kadar devam eder. Günümüze çok azı ulaşan bu dönem ürünleri; çoğunlukla sav, sagu, koşuk ve destanlardan oluşur.

b) Yazılı Edebiyat Dönemi

VIII. yüzyıldan X. yüzyılın sonuna kadar devam eder. Bu dönem ürünleri, Köktürlere ait *Orhun Yazıtları* ile Uygurlara ait metinlerden oluşur.

İslami Dönem Türk Edebiyatı (XI-XIX. yy.)

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra oluşturdukları edebiyattır. XI-XII. yüzyıllarda yazılan Geçiş Dönemi (Karahanlı Dönemi) eserlerinin ardından XIII. yüzyılda halk ve divan edebiyatı adıyla iki kolda gelişimini sürdürmüştür.

a) Halk Edebiyatı

İslamiyet Öncesi Dönem'in devamı olan ve günümüzde de varlığını devam ettiren edebiyattır. Anonim halk edebiyatı, tekke edebiyatı ve âşık tarzı halk edebiyatı adlarıyla üç kolda gelişimini sürdürmüştür.

b) Divan Edebiyatı

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra İslam medeniyetinin ilim, inanç ve kuralları çerçevesinde Arap ve Fars edebiyatlarının etkisinde oluşan edebiyattır.

Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı (XIX-...)

1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başlayıp bugün de devam eden edebî dönemdir. Bu dönemde Batı edebiyatı örnek alınmış, Türk edebiyatı; makale, fıkra, eleştiri, modern tiyatro, hikâye, roman gibi yeni edebî türlerle tanışmıştır. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı; Tanzimat Dönemi, Servetifünun Dönemi, Fecriati Dönemi, Millî Edebiyat Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere beş döneme ayrılır.

a) Tanzimat Dönemi (1860-1896)

Tanzimat edebiyatı kendi içinde iki döneme ayrılır. Tanzimat edebiyatının birinci döneminde sosyal konulara (hak, adalet, hürriyet, kölelik, yanlış Batılılaşma vb.) yer verilmiş, dilde sadeleşme amaçlanmış, yeni konular eski nazım biçimleriyle işlenmiştir. İkinci döneminde ise sosyal konuların yerini bireysel konular (aşk, tabiat, ölüm vb.) almış, dilde sadeleşme anlayışı terk edilmiş, Batı'dan alınan yeni nazım biçimleri kullanılmıştır.

b) Servetifünun Dönemi (1896-1901)

Recaizade Mahmut Ekrem öncülüğünde, *Servet-i Fünun* dergisi etrafında toplanan sanatçıların faaliyet gösterdiği edebî dönemdir. Bu dönemde bireysel konular, ağır ve sanatlı bir dille işlenmiş; roman, hikâye vb. türlerin Türk edebiyatındaki ilk yetkin örnekleri verilmiştir.

c) Fecriati Dönemi (1909-1913)

Fecriati; Servetifünun edebiyatından daha ileri bir edebiyat oluşturmayı amaçlayan, 1909 yılında ortaya çıkan ve Türk edebiyatında ilk edebî bildiri yayımlayan topluluktur. Servetifünun edebiyatının devamı niteliğindedir.

ç) Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)

1911 yılında *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan, Ömer Seyfettin'in yazdığı *Yeni Lisan* makalesiyle başlayıp Cumhuriyet'in ilanına kadar devam eden edebî dönemdir. Bu dönemde dilde sadeleşme amaçlanmış, millî konuların yanı sıra Anadolu ve Anadolu insanının sorunları işlenmiştir.

d) Cumhuriyet Dönemi (1923-...)

Cumhuriyet'in ilanı ile başlayıp bugün de devam eden edebî dönemdir. Bu dönemin ilk yıllarında millî edebiyat ilkeleri benimsenmiş, ilerleyen yıllarda ise farklı anlayışları yansıtan edebî topluluk ve oluşumlar ortaya çıkmıştır.

- Türk edebiyatının bu şekilde bölümlere ayrılmasında birtakım ölçütler belirleyici olmuştur. Bu ölçütler şu şekilde sıralanabilir:
- **Kültürel değişim:** Bozkır kültürü(göçebe kültür), İslam kültürü, Batı kültürü
- **Din değişimi:** Şamanizm, Manihaizm, Budizm, İslamiyet
- **Coğrafi değişim:** Orta Asya, farklı coğrafyalara ve Anadolu'ya yayılmalar
- **Lehçe ve şive farklılıkları:** Çuvaşça, Yakutça, Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi...

DEDE KORKUT HİKAYELERİ

- Eserin asıl adı Kitab-ı Dedem Korkut Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân'dır.(Oğuzların Diliyle Dedem Korkut'un Kitabı.)
- İçinde bir ön sözle 13 hikaye bulunmaktadır.
- Dede Korkut Hikayeleri, Oğuz Türklerinin 9 ve 11.yzyıllarda yaşadıkları birtakım olayların ve mücadelelerin anlatıldığı destansı hikayelerdir.
- Müslüman olan Oğuzların Rum, Ermeni ve Gürcü devlet veya beyliklerle olan savaşları, kendi içlerindeki iktidar mücadeleleri ve olağanüstü varlıklarla giriştikleri mücadeleler Dede Korkut Hikayeleri'nin konulardır.

- Eser anonimdir. Hikayelerin çoğunda ismi geçen Dede Korkut bu hikayelerin yazarı değildir. Adı bilinmeyen bir ozan halk ağzından aktarılan olayları derleyerek yazıya geçirmiştir.
- Dede Korkut, hikayelerin yazarı değildir. Bilge ve saygın bir kişidir. Halkın rehberi, yol göstericisi ve öğüt vericisidir. Kopuz çalan bir ozan ve şairdir. Oğuz beyleri arasında barışı düzeni sağlamaya çalışır. Oğuz beylerine akıl veren, dualarıyla onlara güç katan bir kişidir. Aynı zamanda toplumsal değerleri, doğruluk, cesaret, adalet gibi kavramları vurgular. Yeni doğan çocuklara ad verir, evlenmek isteyenleri evlendiren bilge bir ozandır.

- Hikayelerde tabiatüstü güçlerle de mücadele vardır.(Azrail, pınar perisi, pınar perisinin oğlu Tepegöz gibi)
- Bazı kahramanların olağanüstü kuvvete sahip olması, bazı kahramanların vücut yapıların dahi doğal yapının üstünde olması, doğaüstü varlıklara yer vermesi bakımından bu hikayeler destan karakteri taşımaktadır. Nazım nesir karışık olması, kısa olmaları ve ayrıntılar üzerinde durmamaları bakımından da halk hikayesi karakteri taşır. Yani eser destandan halk hikayeciğine geçişin ilk örneği sayılır.

- Hikayedeki olaylar düzyazı, kahramanların duygu ve düşünceleri şiir şeklinde dile getirilmiştir.
- Hikayelerde aliterasyon, asonans, iç kafiye ve deyim sıkça kullanılır.
- Hikayelerde sık sık tekrarlar, kalıplaşmış ifadeler ve dualar kullanılır ki bunlar sözlü anlatım geleneğinin devamıdır.
- Dil sade ve akıcıdır, kısa ve yalın cümlelerle doğal bir halk söyleyişi hissedilir. Yapmacıksız ve özentisiz bir üslup hakimdir. Üsluptaki bu canlı ifadenin kaynağı konuşma dilidir.

- Edebi sanatlar bakımından Dede Korkut'ta mübalağa ve teşbih sanatları öne çıkar.
- Bu hikayeler Oğuz Türklerinin toplumsal yapısını, değerlerini ve dünya görüşünü yansıtan bir ayna gibidir.
- Vatikan, Dresden ve Günbed adında 3 nüshası bulunmaktadır.

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

- Dirse Han Oğlu Boęaç Han
- Kazılık Koca Oğlu Yeęenek
- Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması
- Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi
- Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi
- Begil Oğlu Emren
- Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek
- Uşun Koca Oğlu Seęrek
- Kazan Bey'in Oğlu Uruz'un Tutsak Olması
- Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkarması
- Duha Koca Oğlu Deli Dumrul
- İç Oğuz Dış Oğuz'a Asi Olup Beyrek'in Ölmesi
- Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı

Servetifunun Dönemi'nde Roman

- Servetifünün Dönemi(1896-1901) Türk edebiyatında Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle bireysel temaların ön plana çıktığı, teknik ve üslup açısından önemli yeniliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçte, roman türü özellikle gelişmiş ve modern Türk romanının temelleri atılmıştır.
- Toplumsal meselelerden ziyade bireyin iç dünyası, hayal-hakikat çatışması, aşk, ölüm ve melankoli gibi konular işlenmiştir. Sanat sanat için anlayışı benimsenmiş estetik kaygılar ön plana çıkmış. Eserlerde Arapça Farsça tamlamaların yoğun kullanımıyla ağır ve süslü bir dil tercih edilmiş. Romanlarda genellikle İstanbul'un kasvetli, kapalı ve izole mekanları tercih edilerek bireyin iç dünyasındaki yalnızlık ve melankoli yansıtılmış. Karakterler genellikle duygusal ve hassastır.

Edebiyatın İlişkili Olduğu Alanlar

- **Edebiyat-Tarih:** Her edebi metnin içinde olduğu tarihi bir dönem vardır ve edebi metinlere bu dönemin özellikleri ve izleri yansımıştır. Edebi metinlerin konusunu, yazıldığı dönemin olayları, sosyal ve siyasi yapısı ve dünya görüşü oluşturur. Bir eseri anlamak ve doğru yorumlamak için o dönemin tarihini bilmek gerekir.
- **Edebiyat-Coğrafya:** Olaylar belli mekanlarda cereyan eder ve o mekanın(coğrafya) eserdeki kahraman üzerinde yarattığı etkiye bakılır. Gezi yazısı gibi bazı metinler belli bir coğrafyayı ve çevreyi tanıtmak amacıyla yazılır.

- **Edebiyat-Sosyoloji:** İnsan toplumsal bir varlıktır ve edebiyatın da konusu insandır. Toplumların gelenek görenek, örf adet, giyim kuşam, yeme içme tarzları vs. şeyler eserlerde yer alırsa edebiyat sosyoloji ilişkisinden bahsedebiliriz.
- **Edebiyat-Psikoloji:** Edebi eserler insanı tüm yönleriyle tanıtmayı amaçlar. Geniş ruh çözümlmeleri yapar ve insanın iç dünyasını duygu ve hayallerini anlatır. Bireyin iç dünyasını yansıtan eserler hem psikolojiden yararlanır hem de psikoloji bilimine katkı sağlar.
- **Edebiyat-Din:** Topumlarda meydana gelen din ya da dini anlayıştaki değişiklikleri edebi eserlerden de takip edebiliriz. Çünkü bu değişimler edebi eserlere yansır ve toplumun edebi zevkini etkiler.

YAPISINA GÖRE FİLLER

Fiiller yapısına göre **basit**, **türemiş** ve **birleşik fiiller** olmak üzere üçe ayrılır.

YAPISINA GÖRE FİLLER

BASİT FİLLER

Kök hâlindeki fiillerdir. Bu tür fiiller yapım eki almaz ama fiil çekim eklerini (kip ve kişi ekleri) alabilir.

- ⇒ Çocuklar odalarında ders çalışıyor.
- ⇒ Bugün bahçede kitap okuyacağım.
- ⇒ Eve çok erken geldik.
- ⇒ Babasından biraz para istedi.

TÜREMİŞ FİLLER

Gövde hâlindeki fiillerdir. Bu tür fiiller, fiilden fiil ya da isimden fiil yapım ekleri alarak türeyen fiillerdir.

- ⇒ Misafirler gelmeden evi temizledik.
- ⇒ Bazı insanlar çok erken yaşlanıyor.
- ⇒ Bu konuyu yarın okulda görüşelim.
- ⇒ Ne zaman geleceğimizi size bildiririz.

BİRLEŞİK FİLLER

Kurallı Birleşik Fiiller

a. Yeterlik fiili: Herhangi bir fiile "ebil-, abil-" getirilerek yapılır.

gelebilir-gelemez, çalışabilirim-çalışamam

b. Tezlik fiili: Herhangi bir fiile "iver-, iver-" getirilerek yapılır.

geliver-gelmeyiver, çalışiver, çalışmayiver

c. Sürerlik fiili: Herhangi bir fiile "akal-, egel-, adur-" getirilerek yapılır. Olumsuzu yoktur.

bakakaldı, gidedur, anlatılagelmiş

d. Yaklaşma fiili: Herhangi bir fiile "eyaz-" getirilerek yapılır. Olumsuzu yoktur.

öleyazdı, düşeyazmış

Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Herhangi bir isimle belli bir yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerdir. Bu fiiller herhangi bir isme getirilen "etmek, olmak, kılmak, buyurmak, eylemek" yardımcı fiilleriyle oluşturulur.

- ➔ Hata yapanları ikinci kez affetti.
- ➔ Arkadaşlarını yemeğe davet etmiş.
- ➔ Herkes gibi o da hakkına razı oldu.
- ➔ Sizi, bu işte yetkili kıldık.
- ➔ Bu işin yapılmasını emir buyurmuş.
- ➔ Devlet başkanı ferman eylemiş.

Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

Herhangi bir isimle bir fiilin anlamca kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşan fiillere anlamca kaynaşmış birleşik fiil denir. Bunların içinde deyimler de vardır.

- ➔ Dedesi düşmana esir düşmüş.
- ➔ İsterseniz bu projeden vazgeçelim.
- ➔ Bu ekibin içinde ben de yer almalıyım.
- ➔ Annesini ikna için dil döküyor.
- ➔ Masadaki gazeteye göz gezdirdi.
- ➔ Arkadaşım yine pot kırmıştı.
- ➔ Bu gibi kusurlarını hoş görmeliyiz.

Tanzimat Fermanı ve Tanzimat Dönemi Şiiri

- Tanzimat Fermanı 3 Kasım 1839'da Sultan Abdülmecit zamanında ilan edilmiştir. Fermanı halka duyuran hariciye nazırı Mustafa Reşit Paşa'dır. Ferman Gülhane Parkı'nda okunmuştur. Bundan dolayı bu fermana Gülhane-i Hatt-ı Hümayün de denmiştir. Bu ferman sadece kamusal alanda değil edebi alanda da etkilerini ilerleyen dönemde gösterecektir.
- Bu ferman Osmanlı'da kanun üstünlüğünü, özel mülkiyet hakkını ve temel hakları (can, mal, namus) güvence altına alarak hukuk devleti ve anayasacılık sürecini başlattı. Gayrimüslimlere eşit haklar getiren, zorunlu askerliği ve vergide adaleti sağlayan batılılaşma adımıdır.

- Matbaanın yaygınlaşması, Batı'ya daimi elçiliklerin açılması, yurt dışına öğrenciler gönderilmesi Osmanlı'da Batılılaşmanın temellerinin atılmasını ve Tanzimat Dönemi'nin yaşanmasını sağlamıştır. Gazete ve dergiler aracılığıyla halkın bakış açısı değişmiş ve halk eğitmeye çalışılmıştır. Sanat, toplumu eğitmek için bir araç olarak görülmüştür. Batı edebiyatı edebi türleri de edebiyatımızdaki yerini almıştır.
- 1860-1896 yıllarını kapsayan döneme edebiyatımızda Tanzimat Dönemi edebiyatı olarak adlandırılır. Bu dönem kendi içinde 2'ye ayrılır. 1. Dönem ve 2. Dönem Tanzimat edebiyatı diye.

Tanzimat 1.Dönem Şiiri(1860-1876)

- Bu dönem, 1860 yılında Şinasi ve Agah Efendi'nin birlikte çıkardığı Tercüman-ı Ahval gazetesıyla birlikte başlar. Bu dönem şiirinde halkın anlayabileceği bir dil hedeflenmiştir. Ancak dilde sadeleşme çabaları tam anlamıyla başarı elde edememiştir. Sanatçılar kendilerinden önceki dönem olan divan edebiyatını şiddetli bir şekilde eleştirseler de onların nazım şekillerini(gazel, kaside, murabba vs.) ve onların ölçüleri olan aruz ölçüsünü kullanmaya devam etmişlerdir.
- Şiirlerde vatan, millet, hürriyet, adalet gibi daha önce Türk şiirinde görülmeyen soyut kavramlar işlenmiştir. Sanatın toplumu eğitmek ve bilinçlendirmek için bir araç olduğu düşüncesi hakimdir. Şairler, şiiri düşüncelerini iletme aracı olarak görmeye başlamıştır. Sosyal ve siyasi konular ağırlıkla işlenir ve romantizm akımının etkileri görülür. Bu dönemin sanatçıları Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'dır.

Tanzimat 2.Dönem Şiiri(1876-1896)

- Bu dönem yine divan şiiri nazım şekillerine devam edilmiştir. Batılı nazım şekilleri de denenmiştir. Bu dönemde dil, daha ağır ve sanatlıdır. Sanat sanat için anlayışı benimsendiğinden estetik kaygılar ön plandadır. Şiirlerde aşk, doğa, ölüm, melankoli gibi bireysel ve soyut konular işlenmiştir. Sanatçılar Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan ve Muallim Naci

Fecr-i Âti Şiiri

- Geleceğin aydınlığı, şafağı anlamına gelen Fecr-i Ati edebiyatımızda bir bildiri ile ortaya çıkan ilk edebi topluluktur. Sanat şahsi ve muhteremdir görüşünü benimsemişlerdir. Servet-i Fünun sanatçılarında tepki olarak ortaya çıkmalarına rağmen onların taklidi olmaktan öteye gidemediler. Arapça Farsça tamlamalarla yüklü ağır bir dil kullanmaya devam etmişlerdir. Bu dönemin şiirdeki en önemli sanatçısı ise Ahmet Haşim'dir.

Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikaye

- Millî Edebiyat Dönemi 1911-1923 yılları arasında etkili olan sanatçıların topluma ve millî bir kimliğe yöneldiği, sade bir Türkçeyle halkın yaşantısını anlatmayı amaçladığı bir dönemdir.
- Bu hareketin oluşumunda 1911'de Selanik'te çıkmaya başlayan Genç Kalemler dergisinin rolü büyüktür. Bu dergi Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem tarafından çıkarıldı. Bu dergide yayımlanan Yeni Lisan makalesi ise bu hareketin bir bildirisi niteliğindedir. Makaleyi Ömer Seyfettin yazmıştır. İstanbul konuşmasını esas alan bu hareket; Arapça/Farsça dilbilgisi kurallarını reddedip, halkın anladığı sade bir dil ve milli bir edebiyat yaratmayı amaçlamıştır.

- Konular toplum hayatından, Anadolu gerçekliğinden, milli duygulardan ve tarih bilincinden beslenir. Halkın yaşadığı sıkıntılar, sosyal eşitsizlik, göçler, Kurtuluş Savaşı gibi temalar işlenir. Sadeleşmiş halkın anlayabileceği bir Türkçe tercih edilir. Hikayelerde güzel bir kurgu olmaktan çok gerçek hayattaki olayların iz düşürülmüş halleri aktarılmıştır. Hikayeler milli kimlik oluşturma yolunda bir araç olarak kullanılmış. Türkçülük akımının etkisi eserlerde görülür. Savaş ortamının etkisiyle realizm akımı eserlere yansımıştır. Gözlemler eserlerde önemli yer tutar. Hikaye tekniği bir önceki döneme göre ilerlemiştir. Dönemin yazarları halkın sorunlarına dikkat çekmek, milli bilinci uyandırmak ve Anadolu gerçekliğini merkeze almak amacıyla hikayeler yazmıştır.
- Bu dönemin önemli hikayecileri Ömer Seyfettin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay ve Halide Edip Adivar'dır.